

ATTENTATET MOT FILOSOFIPROFESSURERNA

Av docenten TORGNY T. SEGERSTEDT, Lund

DEN 1 november 1937 överlämnade Universitetsberedningen sin *Utredning i fråga om universitetens verksamhet och organisation*. Detta betänkande var frukten av nära fyra års arbete, under vilka Beredningen omsorgsfullt prövat i vad mån professorerna skulle kunna indragas, sammanslås eller omorganiseras. Ser man till resultatet av detta arbete, så måste man säga att utredningen utgör en triumf för den organisation som under århundradenas lopp vuxit fram. Den enda mera betydelsefulla reform, som Beredningen ansåg sig kunna föreslå, var sammanslagningen av professorerna i praktisk och teoretisk filosofi till en enda, kallad professur i filosofi. Men även här firade den bestående ordningen en triumf så till vida som detta Beredningens förslag hitintills utdömts av samtliga sakkunniga myndigheter.

Beredningens förslag innebar omskapandet av en ordning som för Uppsalas vidkommande ägt bestånd sedan 1607, för Lunds sedan universitetets grundläggande. Det har givetvis inte under dessa gångna århundraden saknats röster för indragning eller sammanslagning av dessa bägge professorer. Sålunda föreslog den berömde astronomen Melanderhjelm i ett yttrande 1783, *Berättelse och tankar om akademien i Upsala*, att de bägge professorerna antingen helt skulle indragas eller i varje fall sammanslås till en. Det är visserligen i och för sig lönlöst att söka konstruera vad som skulle ha skett, om vissa händelser inträffat, men det kan i alla fall i detta fall vara tankeväckande att söka föreställa sig hur den andliga odlingen i detta land skulle ha gestaltat sig, om det Melanderhjelmiska förslaget hade gått igenom och män sådana som Boëthius, Höijer, Biberg, Geijer, Grubbe och Boström varit husvilla vid våra universitet. Ty det har framförallt varit kring universitetsprofessorerna som den filosofiska aktiviteten grupperat sig i Sverige.

Beredningens förslag innebar att den provisoriska anordning som sedan 1933 varit rådande i Uppsala skulle bli permanent och att en liknande ordning skulle införas i Lund. Professuren i praktisk filosofi vid Uppsala universitet sattes nämligen vid professor Axel Hägerströms avgång vakant. Vakanssättningen motiverades den gången av de dåliga tiderna, som krävde varje möjlig besparing. Men det framhölls samtidigt att denna vakanssättning endast skulle vara ett provisorium. Samtidigt utnämndes emellertid professor Karitz till professor i filosofi, med undervisnings- och examinationsskyldighet i teoretisk filosofi, och det föreskrevs att den andra professuren inte skulle uppehållas genom vikarie. I avvaktan på Universitetsberedningens betänkande har ingen ändring företagits i dessa förhållanden, ehuru den statsfinansiella situationen ljusnat. För Lunds vidkommande kvarstod den gamla organisationen med två professorer, en i teoretisk och en i praktisk filosofi till den 1 september 1937, då professor Tegen kallades till den nyupprättade professuren i praktisk filosofi vid Stockholms högskola och sålunda lämnade sin professur vid Lunds universitet. Denna professur uppehålls dock tillsvidare genom vikarie.

Den föreslagna reformen skulle alltså innebära att vid vardera av de bägge statsuniversiteterna funnes en professur i filosofi. Därtill kommer en professur i filosofi vid Göteborgs högskola samt en professur i praktisk filosofi vid Stockholms högskola. Beredningen föreslår emellertid, att den sistnämnda professurens innehavare skulle få examinationsrätt även i teoretisk filosofi. Härigenom skulle likartade förhållanden komma att råda vid landets samtliga högre undervisningsanstalter. Detta beredningens förslag bestyrker den av professorerna Hans Larsson och Efraim Liljeqvist i en till kanslern ställd skrivelse framförda tesen, att den av Beredningen föreslagna sammanslagningen av de två filosofiprofessurerna vid statsuniversiteterna skulle »icke blott innebära förlusten av två lärostolar utan fastmer, att fyra filosofiska lärostolar på en gång finge sin dödsdom, ty därmed bortföle för Stockholms och Göteborgs högskolor den mest trängande anledningen att upprätthålla resp. upprätta vardera två lärostolar i den filosofiska ämnesgruppen».

En fråga som framförallt här tränger sig i förgrunden är filosofiens ställning vid våra statsuniversitet i jämförelse med utländska universitet. En sådan jämförelse verkställdes redan 1932

av Filosofiska Föreningen i Lund i en skrift *Filosofiens ställning vid universiteten*. Denna skrift var föranledd av den då planerade vakanssättningen av professuren i praktisk filosofi vid Uppsala universitet. Det resultat Filosofiska Föreningen kommer till är »att de svenska universiteten *redan nu* (d. v. s. sådan som situationen var innan professuren i praktisk filosofi vakanssattes) äro sämre försedda med lärareposter i de filosofiska ämnena än motsvarande tyska universitet genomsnittligt äro. — — — Skulle den ifrågasatta sammanslagningen genomföras, komme Uppsala universitet i nivå med de sämst lottade av Tysklands mindre besökta universitet.» En jämförelse med de nuvarande förhållanden ändrar inte denna uppfattning. Enligt universitetskalendern *Minerva* finnes det i Köpenhamn tre professorer på 5,405 studenter, i Oxford tre professorer, fem lecturers och en reader på 4,829 studenter, i Aberdeen två professorer på 1,500 studenter. Vid Paris universitet finnes det på 10,054 studenter sju professorer i filosofi, en i sociologi och en i estetik. Förhållandena i Tyskland äro svårare att just nu överblicka, men Berlins universitet redovisar för sju filosofiprofessorer på 8,305 studenter, Leipzig fem filosofer och en sociolog på 3,843 studenter. Detta är endast några siffror tagna på måfå, men de visa att Sverige med sina två professorer på omkring 6,000 studenter kommer att intaga en mycket svag ställning, om man bedömer den efter den internationella standarden. Det torde sålunda vara på goda grunder som samtliga docenter i teoretisk filosofi, praktisk filosofi och filosofi i landet i en skrivelse till Konungen framhåller att genomförandet av Beredningens förslag skulle göra universiteten i Lund och Uppsala i filosofiskt avseende sämre utrustade än något annat universitet i Norden.

Vakanssättningen av professuren i praktisk filosofi i Uppsala var, som förut framhållits »en av de brydsamma budgetläget förestavad temporär åtgärd». Beredningen kan nu givetvis inte lägga ekonomiska synpunkter till grund för sitt förslag, utan motiverar det i stället med en bestämd uppfattning av filosofiens vetenskapliga natur och den praktiska och teoretiska filosofiens inbördes relationer, samt med sina åsikter om hur undervisningen i de filosofiska disciplinerna skulle kunna anordnas för att på ett ändamålsenligt sätt tillgodose utbildningen av läroverkslärare och förvaltningstjänstemän. Beredningens grundläggande vetenskapsteoretiska argument är, att ett framgångsrikt studium av den praktiska filosofiens ämnesområden förutsätter kunskaper i teore-

tisk filosofi och tvärt om. »Från forskningssynpunkt måste sålunda de båda ämnena i viss utsträckning hållas tillsammans till en enhet.»

Beredningen förklarar vidare att »den fond av kunskap rörande filosofiska spörsmål, varav läroverkslärare och förvaltningstjänstemän närmast hava behov, och som därför bör ligga till grund för bestämmandet av kunskapsfordringarna i filosofisk ämbetsexamen, respektive statsvetenskaplig examen, torde bestå av en kombination av kunskapsstoff, hämtat såväl från den teoretiska filosofiens som från den praktiska filosofiens område».

Båda dessa argument ha av fackopinionen underkänts, men framför allt har det varit mot det vetenskapsteoretiska argumentet, som man vänt sig. Denna fackmannaopinion har kommit till synes i ett flertal skrifter och inlagor. Först inlämnades en skrivelse till kanslersämbetet, undertecknad av professores emeriti Hans Larsson och Efraim Liljeqvist och daterad den 20 november. I början av januari inlämnades till konungen en skrivelse, undertecknad av samtliga landets filosofidocenter. I denna docenternas skrivelse instämde dessutom landshövdingen Malte Jacobsson, professores emeriti Hägerström, Larsson och Liljeqvist samt professorerna Aspelin och Tegen. I januari månad publicerade dessutom professor Tegen sitt yttrande i Humanistiska fakulteten vid Stockholms högskola i en broschyr kallad *Universitetsberedningen och filosofiprofessurerna*. Därtill komma de yttranden, som avgivits av de kommittéer, vilka tillsatts av de Humanistiska sektionerna i Uppsala och Lund. Dessa yttranden ha sedan med mindre ändringar antagits av respektive sektioner och konsistorier. I konsistoriet i Uppsala bifogade professor Wetter ett särskilt yttrande. Slutligen har universitetskanslern i sin framställning avvisat Beredningens förslag samt hemställt att den vakansatta professuren i Uppsala ånyo måtte uppföras på ordinarie stat och att den lediga professuren i Lund omedelbart ledigförklaras. Det gemensamma för samtliga dessa meningsyttringar har varit att man underkänt Beredningens argumentering och avstyrkt dess förslag.

Det kan inte här vara möjligt att i detalj återgiva dessa olika inlagors argumentering och det är knappast heller nödvändigt, enär det på det stora hela taget tycks vara samma synpunkter som över lag komma till synes. Man ger Beredningen rätt så till vida som man medger och understryker att det filosofiska ämnes-

området, från *metodisk* synpunkt, bildar en enhet. Men man kan inte från denna metodiska enhet sluta sig till det lämpliga antalet professorer. Denna metodiska enhet säger nämligen intet om forskningsområdets vidd. Den teoretiska filosofien sysslar, förutom med de egna problemens historia, huvudsakligen med logiska, metodologiska och kunskapsteoretiska problem, den praktiska filosofien med frågor inom den allmänna värdeteorien, etiken, rättsfilosofien, statsfilosofien, religionsfilosofien och den allmänna sociologien. Därtill kommer, för den praktiska filosofiens vidkommande, studiet av de egna problemens historia. Var för sig representera alltså dessa bägge professorer synnerligen omfattande ämnesområden. Givetvis förhåller det sig så, att några absolut skarpa gränser inte kunna anges, utan att man för ett framgångsrikt studium på det ena området förutsätter en viss allmänbildning på det andra. Men i det fallet kunna ju talrika paralleller uppletas inom andra vetenskaper. Man har även framhållit att den teoretiska och praktiska filosofien ofta måste stå i kontakt med olika specialvetenskaper. Men skulle hela det filosofiska ämnesområdet sammanhållas av en och samma forskare, måste en sådan specialisering och differentiering omöjliggöras. Även om man varit villig medge, att genom Beredningens förslag *möjligen* en större filosofisk allmänbildning skulle kunna uppnås, så har man samtidigt framhållit att man genom detta mångsyssleri omöjliggjort en verkligt djupgående forskning. Då universitetens förnämsta uppgift dock är den vetenskapliga forskningen, måste förslaget därför i hög grad väcka betänkligheter.

Ett argument av rätt märkvärdig beskaffenhet förekommer i såväl Beredningens utlåtande som i den senare diskussionen. Man har framhållit att enskilda forskare ha speciminerat och ävenledes kompetensförklarats i både praktisk och teoretisk filosofi och man har häri antingen, som Beredningen, velat se ett besvis på att skillnaden mellan de bägge ämnesområdena i grunden är obefintlig, eller framhållit att filosoferna själva bära skulden till den föreslagna sammanslagningen genom att inte själva, i sin produktion, markera ämnenas olika natur. Nu förhåller det sig givetvis så, att det finnes vissa ämnesområden som ligga mer på gränsen mellan praktisk och teoretisk filosofi och att forskare, vars hela existens som forskare hänger på möjligheten att erhålla en professur, föredraga att hålla sig på dessa ämnesområden, för att på så sätt ha alla möjligheter — och de äro ändå inte så många —

öppna. Men dels torde man såväl inom juridiska som medicinska fakulteten kunna uppleta liknande fall, utan att det tages som bevis för en lämplig indragning eller sammanslagning, dels torde man kunna säga att denna uppfattning bygger på en mycket mörk föreställning av professorers vetenskapliga produktion. Man hyser uppenbarligen den åsikten, att en vetenskapsmans produktion överhuvud och hans specimineringsproduktion sammanfalla. Man kunde ju dock tänka sig att en forskare, som under en viss tid sysslat med ett gränsområde, även sedan han erhållit en professur fortsatte att producera, men då på de mera speciella områden som tillhöra hans professur.

Mot Beredningens uppfattning att läroverkslärare och förvaltningstjänstemän äro i behov av en kombination av praktisk och teoretisk filosofi har man anfört att lärarna och förvaltningstjänstemännen i verkligheten äro i behov av olika filosofiska kunskaper. Läroverkslärarna ha, som undervisningen vid våra gymnasier nu är ordnad, framförallt behov av kunskaper i teoretisk filosofi, under det att förvaltningstjänstemännen framförallt behöva praktiskt-filosofiska kunskaper. Denna synpunkt har uppenbarligen även varit den ledande, då den praktiska filosofien infördes som examensämne i statsvetenskaplig examen. Det är överhuvud taget en av de mera iögonenfallande bristerna i Beredningens utlåtande att ingen hänsyn tagits till denna nyinrättade examen. Genom den har den praktiska filosofien fått en ny, betydelsefull uppgift, men ginge Beredningens förslag igenom skulle den lovande utveckling, som här påbörjats, hämmas. Beredningens bristande intresse för statsvetenskaplig examen sammanhänger med dess bristande intresse för de socialvetenskapliga studierna överhuvud. Det kan inte här vara möjligt att i hela dess vidd diskutera den frågan. Vad som här närmast måste intressera är emellertid sociologiens ställning till den praktiska filosofien. Denna fråga har alls inte berörts av Beredningen, men den har senare förts på tal, nu senast av d:r Alf Ahlberg i Dagens Nyheter. D:r Ahlberg publicerade där den $\frac{3}{2}$ en artikel kallad *Sociologi eller praktisk filosofi?* D:r Ahlberg pläderar i denna artikel för att professuren i praktisk filosofi utbyttes mot en professur i sociologi. En sådan namnförändring skulle då även motsvara den faktiska förskjutning inom de problem som sysselsätter den praktiska filosofien. Det som framförallt sysselsätter den praktiska filosofien är numera, menar artikelförfattaren, de so-

ciala betingelserna för rätt, moral o. s. v. Därför vore sociologi ett adekvatere namn för detta vetenskapsområde.

En svårighet, som alltid gör sig gällande, när man diskuterar sociologiens ställning vid våra universitet, är frågan vad sociologien egentligen är. Det är relativt ung vetenskap, och den har därför knappast ännu hunnit stadga sig. Men så mycket torde man kunna säga — med den utveckling som sociologien i Amerika genomgått för ögonen — att den *metodiskt* snarare hör samman med nationalekonomi och statistik än med filosofien. Man torde därför heller aldrig kunna nå fram till en lycklig lösning av sociologiens ställning genom att låta den härbärgeras av den praktiska filosofien, eller endast, som d:r Ahlberg vill, låta den övertaga den praktiska filosofiens problem. D:r Ahlberg må ha rätt när han säger att de praktiskt-filosofiska problemställningarna förskjutits och att ett allt större intresse för det sociala för tillfället gör sig gällande. Men det måste sägas vara ytterst betänkligt att byta namn på en vetenskap varje gång problemområdet förskjuter sig. Ty vad garanterar, att denna sociala orientering blir den bestående. Om några årtionden kommer kanske intresset för det individuella åter att dominera, men då blir en problemförskjutning omöjlig genom professurens benämning. Termen praktisk filosofi är kanske inte ur alla synpunkter lika lycklig men den har åtminstone den stora styrkan att den medger en rätt stor rörelsefrihet. Detta visar det förhållandet, att den utan svårighet i sig kunnat upptaga den nu så betydelsefulla värdefilosofien och att den kunnat ge sociologien husrum i väntan på att denna vetenskap skulle nå den mognad att den kan sätta eget bo. Men sedan denna sociologiens mognad uppnåtts, förefaller det i hög grad oklokt att göra den praktiska filosofien till dess inhysing.

Det är dessutom att märka, att inte heller d:r Ahlberg genom sitt förslag vill stöda den av Beredningen föreslagna sammanslagningen. För detta förslag har alltså hitintills inte höjts någon sakkunnig röst. Med rätta konstaterar professor Nyman i sitt yttrande i Humanistiska Sektionen vid Lunds universitet, att det blir »i sanning synd om kommande speciminander för en sådan jätteprofessur, och man kommer att, med en rubrik från Axel Wallengrens noveller, få efterlysa 'Mannen med två huvuden': om nu ens en sådan skulle visa sig tillfyllestgörande».